DIE CHRISTELIK - NASIONALE ONDERWYSBEWEGING OP STEYNSBURG

1904 - 1950

deur

M.D. van der Vyver, B.A., B.Ed.

Verhandeling aangebied ter nakoming
van die vereistes vir die graad

MAGISTER EDUCATIONIS

aan die

POTCHEFSTROOMSE UNIVERSITEIT VIR CHIRSTELIKE HOëR ONDERWYS

PROMOTOR

Prof. dr. H.J.J. Bingle

Desember 1958

INHOUD

VOORWOORD .... i - ii

HOOFSTUK 1 : ONDERWYSTOESTANDE IN SUID-AFRIKA AAN DIE EINDE VAN DIE 19de EN DIE BEGIN VAN DIE 20ste EEU........................ 1

1. Onderwys en die Gereformeerde Kerk in die Zuid-Afrikaansche Republiek en in die Kaapkolonie teen die einde van die neëntiende eeu.............................. 1
   - (a) Inleiding................................ 1
   - (b) Onderwys in die Z.A.R., 1882 - 1899... 1
     - (i) Onderwys onder ds. S.J. du Toit 1
     - (ii) Onderwys onder dr. N. Mansvelt 3
     - (iii) Samevatting.................. 3
   - (c) Die Gereformeerde Kerk in die Z.A.R. en onderwys............................ 4
   - (d) Onderwystoestande in Kaapland voor 1902..................................... 4
     - (i) Inleiding..................... 4
     - (ii) Die Moedertaal................. 6
     - (iii) Die Moedertaal as medium........ 7
     - (iv) Die onderwys van Geskiedenis.... 8
     - (v) Godsdiensonderwys............... 9
     - (vi) Samevatting.................... 10
   - (e) Die Gereformeerde Kerk in Kaapland en die onderwys........................ 12

2. Die brug waaroor die Engelse beleid na die eertydse republieke beweeg het en omstandighede wat bevorderlik was vir die toepassing daarvan.................. 14
   - (a) Die oorlog............................. 14
   - (b) Droogte................................ 15
   - (c) Milner................................. 16

3. Onderwystoestande in Kaapland na 1902..... 16
   - (a) Skole en getal leerlinge.............. 17
   - (b) Onderwysers........................... 17
   - (c) Die inspektoraat...................... 19
   - (d) Die Moedertaal........................ 20
   - (e) Geskiedenisonderwys................... 23
   - (f) Godsdiensonderwys..................... 24
   - (g) Slotopmerkings........................ 25

4. Christelik-Nasionale Onderwys soos dit teen 1902 in Suid-Afrika gegeld het....... 27
   - (a) Inleiding............................. 27

/(b).......

(b) Die taak van die ouer................ 27
(c) Die taak van die kerk................ 30
(d) Die taak van die staat............... 32

5. Wat is aan die begin van die twintigste eeu in Suid-Afrika verstaan onder Vrye Christelik-Nasionale onderwys?........... 34
(a) Vrye onderwys........................ 34
(b) 'n Christelike skool................. 36
(c) 'n Nasionale skool................... 40
(d) Samevatting.......................... 42

HOOFSTUK 11 : C.N.O. NA 1902 IN DIE EERTYDSE REPUBLIEKE EN IN DIE KAAPKOLONIE EN 'n IDEAAL OP STEYNSBURG VERWESENLIK....... 43

1. C.N.O. in Transvaal, die Oranjerivierkolonie en die Kaapkolonie na 1902.......... 43
(a) Die C.N.O.-beweging in Transvaal...... 43
(b) Die Oranjerivierkolonie en C.N.O...... 45
(c) Die Kaapkolonie en C.N.O. na 1902..... 48

2. Die C.N.O.-aksie op Steynsburg............ 48
(a) Verplasing van die Teologiese Skool... 48
(b) Steynsburg gaan oor tot aksie......... 51
(i) Die kerkraadsvergadering van 21 Mei 1904..................... 51
(ii) Die oprigting van die gebou..... 53
(c) Die beheer van die skool oorgedra aan 'n skoolkommissie...................... 55
(i) Die boukommissie tree op as skoolkommissie............... 55
(ii) Die werk van die „adviserende kommissie"..................... 56
(iii) Die verkose skoolkommissie...... 57
a. Samestelling............... 57
b. Eerste vergadering......... 58
c. Aanstelling van leerkragte.. 58
d. Finansies.................. 60
e. Interne organisasie van die skool......................
(d) Die opening van die skool............ 63
(e) Ds. Snyman het nie 'n kerkskool beoog nie.............................. 64

/HOOFSTUK 111...

HOOFSTUK 111 : DIE GESKIEDENIS VAN DIE SKOOL, 1905 - 1914.......................... 68

1. Inleiding.................................. 68

2. Die beheer van die skool................. 68
   (a) Die skoolkommissie..................... 68
   (b) Besoek van die skool en inspeksie..... 69

3. Leerplanne.................................. 71
   (a) Die beginsel wat t.o.v. die leerplan in die C.N.O.-skole gegeld het........ 71
   (b) Die primêre leerplanne................ 72
   (c) Sekondêre onderwys.................... 74

4. Die finansies van die skool.............. 75
   (a) Inleiding............................. 75
   (b) Die skoolgebou........................ 75
   (c) Algemene inkomste en uitgawes......... 78
   (d) Donasies.............................. 79
   (e) Vaste Rentefonds...................... 79
   (f) Voorskotte............................ 79
   (g) Die C.N.O.-brandyster................. 80
   (h) Die losieshuis........................ 81

5. Die Armskool van Potgieter............... 83

6. Die groei van die skool.................. 87
   (a) Die primêre afdeling.................. 87
   (b) Die begin van die sekondêre afdeling.. 88
   (c) Die opening van die skool in Januarie 1909........................ 93
   (d) Bemoedigende getuienisse.............. 93
   (e) Skoolaangeleenthede 1909 - 1914....... 95

7. Die stigting van die Normaalskool........ 96
   (a) Inleiding............................. 96
   (b) 'n Beskeie begin gemaak met die opleiding van leerkragte................. 98
   (c) Die behoefte aan 'n Normaalskool sterk gevoel......................... 99
   (d) Onderhandelings met die Kaapse Administrateur........................ 102
   (e) Die ideaal van 'n Normaalskool verwesenlik........................... 106
   (f) Voorsiening gemaak vir grond.......... 108

HOOFSTUK 1V : DIE TYDPERK VAN KONSOLIDASIE VAN DIE C.N.O.-AKSIE, 1914 - 1918............ 109

1. Die inrigting vanaf 1914 - 1918........... 109
   (a) Inleiding............................. 109

/(b) Beheer....

(b) Beheer.................................... 109
(c) Die personeel, kwekelinge en leerlinge 111
(d) Finansies................................ 114
(i) Algemeen.......................... 114
(ii) Die Dr. Snyman-fonds............ 116
(e) Subsidie vir die C.N.O.-skool aanvaar. 117
(i) Verpligte onderwys word ingestel 117
(ii) Die C.N.O.-skool genoodsaak om subsidie aan te vra............. 118
(iii) Subsidie word aanvanklik geweier 119
(iv) Subsidie word toegestaan........ 120
(f) Skoolinspeksie nadat subsidie aanvaar is.. 122
(g) Poging tot amalgamasie van die skole op Steynsburg......................... 124
(h) Die atmosfeer van die skool........... 126
(i) Godsdiensonderrig...................... 127
(j) Die losieshuise......................... 128
(k) Tug... 130
(l) Geboue..................................... 131

2. Die jaar 1915.............................. 132
(a) Inleiding................................ 132
(b) Dr. P.C. Snyman, voorvegter vir C.N.O. oorlede........................ 133
(i) Lewenskets........................ 133
(ii) Die taak van die Gereformeerde skool vir Snyman................ 135
(iii) Huldebetuigings................. 136
(c) Herdenking van die tienjarige bestaan van die skool................... 137

3. Skeiding van die Normaal en die Gereformeerde Gimnasium....................... 139
(a) H.J.J. van der Walt verlaat die skool. 139
(b) Verwikkelinge na Van der Walt se vertrek................................. 140

HOOFSTUK V : ONDERWYSTOESTANDE OP STEYNSBURG, 1919 - 1936................................ 141

1. Inleiding.................................... 141

2. Amalgamasie van die sekondêre afdelings van die twee skole op Steynsburg.......... 141

3. Die geskiedenis van die Gereformeerde Gimnasium vanaf 1925 - 1936.................. 148

/(a) Beheer.....

(a) Beheer.................................. 148
(b) Geboue.................................. 150
(c) Die finansies van die Gimnasium Primêre Skool, Januarie 1925 - Junie 1936........................ 152
(i) Inleiding........................ 152
(ii) Die kerkpos....................... 153
(iii) Die Ekstra pos...................... 154
(d) Die hoofskap en assistente............ 155
(e) Die skool begin kwyn.................. 156

4. Die amalgamasie van die twee laerskole op Steynsburg............................. 157
(a) Inleiding............................. 157
(b) Die skoolraad neem die voortou........ 157
(c) Onderhandelinge tussen die skoolraad en die skoolkommissies.............. 158
(d) Brief van die S.G.O................... 160
(e) Finale basis aanvaar.................. 162

5. Die Normaal word 'n staatsinrigting....... 164
(a) Inleiding............................. 164
(b) Primêre Hoër kursus word ingestel..... 164
(c) Die Onderwysdepartement gevra om die Normaal oor te neem.................. 165
(d) Geboue................................ 169
(e) Finansies vanaf 1926.................. 169
(i) Die Van Wyk-fonds................ 169
(ii) Finansiële hulp aan studente.... 171
(f) Die groei van die Normaal vanaf 1926.. 172

<u>HOOFSTUK</u> Vl : DIE NORMAAL 1936 - 1950............... 175

1. Die beheer en organisasie van die Normaal. 175
(a) Inleiding......................... 175
(b) Beheer............................ 175
(i) Die Adviserende Komitee....... 175
(ii) Die Sub-Komitee.............. 177
(c) Kursusse.......................... 178
(d) Finansies......................... 179
(i) Lenings...................... 179
(ii) Koste van opleiding.......... 180
(e) Personeel en studente............. 181
(i) Personeel.................... 181
(ii) Studente..................... 182
(f) Leerplanne........................ 183
(i) Algemeen..................... 183
(ii) Godsdiens en godsdiensonderrig 183

/(iii) Die.....

(iii) Die Primêre Onderwysersertifikaat.. 184
(g) Die losieshuis........................ 184

2. Die sluiting van die Normaal............ 187
(a) Faktore wat daartoe gelei het........ 187
(i) Inleiding........................ 187
(ii) Gebrek aan studente............. 187
(b) Pogings om die Kollege te red........ 189
(i) Pogings binne die Gereformeerde Kerkverband.................. 189
(ii) Pogings deur die Gereformeerde Kerk van Steynsburg............ 191
(iii) Onderhandelinge met die Kaapse Onderwysdepartement........... 192
(c) Die weerklank in die kerkverband..... 193
(d) Finale reëlings...................... 194

3. Die boedel beredder..................... 195
(a) Fondse............................... 195
(i) Die leningsfonds van die Gereformeerde Kerk van die Kaapprovinsie...................... 195
(ii) Die Van Wyk-fonds............... 196
(iii) Die Van Rooy Losieshuisfonds... 197
(iv) Die Dr. Snyman-fonds............ 198
(b) Die Van Rooy Losieshuis.............. 198

<u>HOOFSTUK</u> V11 : SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS......... 200

<u>BYLAE</u> :

A. Rapport van die Kommissie insake die oprigting van 'n „Christelijk Nationale School" behandel op die kerkraadsvergadering van 1/7/04...................... 1

B. Brief van 'n kommissie saamgestel uit d die kommissies van die Vrye Skool en die Gereformeerde Gimnasium aan die Administrateur en Uitvoerende Komitee van die Kaapprovinsie, 25/5/12......... 11

C. Verhouding tussen die NORMAAL SKOOL en die GIMNASIUM en die pligte van die onderskeie hoofde, 5/4/18............... V1

D. Basis van bespreking van amalgamasie van die twee plaaslike primêre skole op Steynsburg, soos opgestel deur die Sub-komitee van die skoolraad........... V111

/E.........

E. Die finale basis van amalgamasie van die twee primêre skole op Steynsburg soos aangeneem.................................. lX

F. Brief van die skoolkommissie van die Gimnasium Primêre Skool aan die kerkraad van die Gereformeerde Kerk na die amalgamasie van die laerskole op Steynsburg.. Xl

G. Omsendbrief van die kerkraad van die Gereformeerde Kerk Steynsburg aan alle kerkrade van die Gereformeerde Kerk in Kaapland en S.W.Afrika, 7/5/48......... Xll

BIBLIOGRAFIE :

A. BOEKE..................................... XlV

B. PAMFLETTE EN ARTIKELS.................. XV

C. ARGIVALE BRONNE......................... XVl

D. ONGEPUBLISEERDE VERHANDELINGE EN PROEFSKRIFTE............................. XVll

E. PERIODIEKE PUBLIKASIES.................XVlll

F. PERSOONLIKE BRONNE.....................XVlll

.......oooOooo.......

- VOORWOORD -

As seun van Steynsburg was hierdie studie vir my besonder aangenaam, omdat ek hierdeur die geleentheid gehad het om enigsins die wydte en diepte van die C.N.O.-beweging aldaar te peil.

Ongelukkig het ek heelwat praktiese moeilikhede ondervind, deurdat waardevolle dokumente verlore geraak het. Dis seker nie onvanpas om alle liggame en organisasies op te wek om alle notules en korrespondensies sorgvuldig te bewaar nie. Skynbaar minderwaardige stukke kan met verloop van jare waardevolle dokumente in die samestelling van die geskiedenis wees. Dis veral baie jammer dat die notules van die skoolkomitee van die Gereformeerde Gimnasium vanaf 1918 tot 1925 nie opgespoor kon word nie. So kon ek ook nêrens my vinger lê op die notules van die Adviserende Komitee van die Partikuliere Sinode vanaf 1934 tot 1949 en van die Sub-komitee van die Normaal nie. Met die verdwyning van hierdie stukke het informasie van onskatbare waarde verlore gegaan.

Hoewel die onderwerp van hierdie verhandeling die indruk wek as sou dit bloot van plaaslike belang wees, het hierdie beweging sy invloed oor 'n groot deel van ons land en onder 'n groot deel van ons volk laat geld. En die betekenis van die C.N.O.-beweging op Steynsburg lê juis daarin dat dit 'n beweging enig van sy soort, met 'n besondere karakter was.

Graag wil ek hierdie geleentheid benut om my opregte dank en waardering te betuig teenoor almal wat meegehelp het om hierdie taak vir my aangenaam en moontlik te maak.

In die eerste plek my hartlike dank aan my promotor, prof. dr. H.J.J. Bingle. Deur sy aanmoediging

/het.....

het ek hierdie taak begin en onder sy bekwame leiding, aanmoediging, wyse raad en tegemoetkomendheid kon ek dit t voltooi.

Ek is baie dank verskuldig aan die personele van die biblioteke van die P.U. vir C.H.O. en die Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerk vir hul vriendelike hulpvaardigheid.

Baie dankie aan mnr. J.A. Pretorius, oud-hoof van die Steynsburgse Opleidingskollege, van wie ek waardevolle informasie ontvang het, en vir privaat dokumente wat hy so bereidwillig tot my beskikking gestel het.

Ek dink met waardering aan liggame wat my toegelaat het om die nodige informasie uit hul notules en offisiële stukke op te teken.

My opregte waardering aan my vrou en kind wat my altyd aangemoedig het, terwyl hulle hul die grootste opoffering moes getroos.

Ten slotte, my nederige dank en alle eer aan God wat my dit vergun het om hierdie studie te kon voltooi. As ek daarin geslaag het om 'n waardevolle stukkie geskiedenis uit die vergetelheid te ontruk, sal ek tenvolle vir my werk beloon wees.

M.D. van der Vyver.

Middelburg, K.P.
Desember 1958.